

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ

AUTHORIZATION OF BUSINESS ENTITIES AS AN ELEMENT OF THE CONSTITUTIONAL LEGAL STATUS

Олійник А.Ю., к.ю.н., професор,
професор кафедри приватного та публічного права

*Інститут права та сучасних технологій
Київського національного університету технологій та дизайну*

Елементом конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності є їх повноваження. Вони включають права та обов'язки названих суб'єктів. В якості висновків і рекомендацій щодо повноважень названих суб'єктів пропонуємо визначити повноваження суб'єктів підприємницької діяльності як урегульовані нормами конституційного, господарського та інших галузей права в межах предмету відання права та обов'язки індивідуальних і колективних суб'єктів підприємництва, реалізацію яких забезпечує держава і громадянське суспільство. До названих прав відносяться можливості підприємців: а) створювати для здійснення підприємницької діяльності підприємства, підприємницькі товариства, об'єднання підприємців чи реєструватися в якості підприємця; б) купувати повністю або частково майно та набувати майнових прав; в) самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників та споживачів, встановлювати ціни і тарифи, вільно розпоряджатися прибутком; г) укладати з громадянами трудові договори щодо використання їхньої праці (контракти, угоди); г) самостійно визначати форми, системи і розміри оплати праці та інші види доходів осіб, що працюють за наймом; д) отримувати будь-який необмежений за розмірами особистий дохід; е) брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції; є) користуватися державною системою соціального забезпечення і соціального страхування. Серед обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності такі необхідні варіанти поведінки: а) укладати трудові договори (контракти, угоди) з громадянами, які приймаються на роботу за наймом; б) здійснювати оплату праці осіб, які працюють за наймом, на рівні, не нижчому за мінімальні розміри, встановлені законодавством; в) забезпечити відповідні умови і охорону праці, а також інші соціальні гарантії; г) дотримуватися прав з метою реалізації законних інтересів споживачів, забезпечити надійну якість вироблених товарів (послуг); г) отримувати ліцензію на діяльність у сферах, які підлягають ліцензуванню відповідно до чинного законодавства. Пропонуємо прийняти Закон України «Про повноваження суб'єктів підприємницької діяльності».

Ключові слова: повноваження, суб'єкти підприємницької діяльності, права, обов'язки, елемент правового статусу, забезпечення реалізації.

An element of the constitutional legal status of business entities is their powers. They include the rights and obligations of the named subjects. As conclusions and recommendations regarding the powers of the named subjects, we propose to define the powers of subjects of entrepreneurial activity as regulated by the norms of constitutional, economic and other branches of law within the scope of the granting of rights and duties of individual and collective subjects of entrepreneurship, the implementation of which is ensured by the state and civil society. The mentioned rights include the opportunities of entrepreneurs: a) to create businesses, business associations, associations of entrepreneurs or to register as an entrepreneur in order to carry out entrepreneurial activities; b) buy property in whole or in part and acquire property rights; c) independently form economic activities, choose suppliers and consumers, set prices and tariffs, freely dispose of profits; d) conclude labor contracts with citizens regarding the use of their labor (contracts, agreements); r) independently determine the forms, systems and amounts of wages and other types of income of persons working for hire; e) receive any unlimited personal income; f) participate in foreign economic relations, carry out currency transactions; g) use the state system of social security and social insurance. Among the responsibilities of the subjects of entrepreneurial activity are the following necessary behavior options: a) conclude labor contracts (contracts, agreements) with citizens who are hired for work; b) pay wages to employees at a level not lower than the minimum amounts established by law; c) ensure appropriate conditions and labor protection, as well as other social guarantees; d) to observe the rights in order to realize the legitimate interests of consumers, to ensure the reliable quality of manufactured goods (services); r) to obtain a license for activities in areas that are subject to licensing in accordance with current legislation. We propose to adopt the Law of Ukraine "On the Powers of Business Entities".

Key words: powers, subjects of entrepreneurial activity, rights, obligations, element of legal status, ensuring implementation.

В наукових джерелах питання повноважень суб'єктів підприємницької діяльності досліджується з боку теорії і практики регулювання суспільних відносин як елемента конституційного правового статусу. Науковими джерелами, що досліджують конституційний правовий статус є авторські праці О. Банк, О. Батанова, О. Васильченко, Ю. Делі, О. Дякуновського, Ю. Крегел, Ю. Лозінського, А. Олійника, С. Осауленко, О. Чернецької та ін. Безпосередньо повноваження суб'єктів підприємницької діяльності як елемента конституційного правового статусу в сучасних наукових джерелах не досліджувалися. Останні дослідження конституційно-правового статусу діяльності підприємців свідчать про характеристику таких суб'єктів як: а) окремі структури конституційно-правових відносин; б) територіальні громади; в) депутати місцевих рад; г) форми народовладдя; г) органи і посадові особи держави і місцевого самоврядування; д) внутрішньо переміщені особи тощо. Публікації окремих авторів свідчать про те, що повноваження суб'єктів підприємницької діяльності як елемента конституційно-правового статусу слід аналізувати не лише за формальними критеріями, а й за

змістом. Метою та завданнями дослідження є повноваження конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: а) проаналізувати останні публікації поняття і змісту конституційно-правового статусу окремих суб'єктів; б) сформулювати поняття повноважень суб'єктів підприємницької діяльності як елемента конституційно-правового статусу; в) охарактеризувати права і обов'язки названих суб'єктів; г) запропонувати висновки і рекомендації по темі дослідження.

Наукові публікації окремих авторів щодо конституційно-правового статусу спільної, колективних і індивідуальних суб'єктів, що регулюються нормами конституційного права висвітлюють останні досягнення науки конституційного права. Так, О. Батанов, досліджуючи конституційно-правовий статус територіальної громади в Україні, розглядає їх за сутністю, змістом і формою. За сутністю територіальну громаду О. Батанов визначає як такий колектив людей, в якому міжособові відносини обумовлені громадсько цінним та особисто значущим змістом спільної діяльності щодо вирішення питань

місцевого значення. За змістом, на його думку, територіальна громада характеризується як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, основний носій його функцій і повноважень. Характеристика територіальної громади як первинного соціального суб'єкта публічної влади на місцях, розмаїття форм безпосередньої та опосередкованої демократії в місцевому самоврядуванні, визнання провідної ролі територіальних громад у формуванні всієї системи органів публічної влади: від вищих до місцевих, дозволяє проникнути у зміст місцевого самоврядування як особливої форми публічної влади. За формою територіальна громада, на думку О. Батанова, це вид територіальної спільності, утвореної з поміж жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців) відповідних адміністративно-територіальних одиниць (сіл, добровільного об'єднання в спільну громад кількох сіл, селищ, міст), які постійно або переважно мешкають в їх межах, володіють в них певною нерухомою власністю, сплачують комунальні податки тощо [1, с. 44–45].

О. Васильченко у дисертаційному дослідженні «Джерела конституційного права України (системно-функціональний аналіз)» пропонує авторську періодизацію історії розвитку джерел вітчизняного права і розрізняє п'ять періодів: а) панування східнослов'янських джерел самобутнього права (IX – XVII ст.ст.); б) впливу переважно західноєвропейського законодавства дореволюційної Росії (XVIII – початок XX ст.); в) національно-визвольних змагань і спроби створення національної системи джерел українського права (1917–1920 рр.); г) Радянської доби та існування джерел радянського права (1922 – кінець 80-х років XX ст.); г) сучасної України та існування вітчизняних джерел конституційного права (90-і роки XX ст. і до сьогодні). Вона розглядає джерело права одночасно у змістовній (матеріальній) та формальній зовнішній формах вираження юридичних правил. Під змістовними (сутнісними) джерелами О. Васильченко розуміє різноманітні принципи: моральні, релігійні, філософські, політичні, соціальні, ідеологічні та їх матеріальне вираження. Під формальними джерелами права нею розуміються способи формування юридичних норм (прийоми й акти), за допомогою яких ці норми викликаються до життя, стають складовою частиною позитивного права й набувають статусу норм закону [2, с. 10].

Отже, О. Васильченко характеризує п'ять періодів джерел конституційного права та матеріальну і формальну їх форми. Матеріальна форма існує у вигляді наукових і емпіричних джерел конституційного права.

Ю. Делія розглядає теоретико-правовий аспект конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб як правове становище громадян України, іноземців, що регулюється Конституцією та законами України, які не суперечать Конституції і профільному Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.) та актам органів місцевого самоврядування [3].

Отже, суб'єктами конституційно-правового статусу є внутрішньо-переміщені особи. Особливо це питання гострим стало після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в лютому 2022 р.

О. Дякуновський класифікує суб'єктів підприємницької діяльності за такими критеріями: 1) залежно від суб'єкта господарської діяльності: а) фізична особа, юридична особа, структурна одиниця, яка не є юридичною особою, але яка за законом наділена правосудністю; 2) залежно від об'єкта підприємницької діяльності: а) здійснення господарської (підприємницької) діяльності; б) здійснення професійної діяльності, зокрема зайняття «вільною» професією; 3) залежно від походження капіталу підприємця: а) з приватним капіталом; б) з публічним капіталом; в) зі змішаним капіталом; 4) залежно

від місцезнаходження (місця постійного проживання або громадянства, місця реєстрації головного офісу або місце проведення основної діяльності): а) національні; б) іноземні [4, с. 123].

Отже, О. Дякуновський розрізняє різні критерії для класифікації суб'єктів конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні і Республіці Польщі.

Ю. Крегул, досліджуючи адміністративно-правовий аспект безпеки підприємницької діяльності в Україні, пропонує визначення державної політики у названій сфері під яким розуміє нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційно-управлінські засоби, інструменти, форми та методи впливу, необхідні для досягнення її цілей і мети, що формуються та реалізуються відповідними органами державної влади та їх посадовими особами для нейтралізації та протидії негативним дестабілізаційним факторам. Оптимальне забезпечення безпеки підприємницької діяльності України може бути досягнуто завдяки створенню ефективної системи органів державної влади та недержавного сектору щодо їх взаємодії та координації для захисту суб'єктів підприємництва з урахуванням їхніх інтересів [5, с. 66–67].

Отже, елементом забезпечення конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності є їх безпека яка здійснюється шляхом реалізації державної політики у нормативно-правових, фінансово-економічних, організаційно-управлінських засобах тощо.

Ю. Лозінський під суб'єктами конституційно-правових відносин розуміє осіб, спільноти людей, органи, організації тощо, які згідно з приписами конституційно-правових норм є носіями суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. До суб'єктів конституційно-правових відносин він відносить, такі: 1) спільноти (народ, нація, національні меншини, корінні народності, територіальні громади тощо); 2) державу, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, депутатів, службових та посадових осіб; 3) політичні партії, громадські організації та блоки (асоціації); 4) громадяни України, іноземці, особи без громадянства, жителі, біженці; 5) підприємства, установи, організації; 6) міжнародні органи і організації; 7) органи самоорганізації населення; 8) засоби масової інформації (ЗМІ) [6, с. 207].

Отже, Ю. Лозінський вважає, що повноваження як елемент конституційного правового статусу суб'єктів конституційних правовідносин є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

А. Олійника, визначає конституційно-правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності як закріплене нормами міжнародного права, конституційними нормами-принципами та правовими нормами цивільного, господарського, інших галузей права правове становище підприємців (фізичних осіб і організацій), що мають правосуб'єктність, принципи, повноваження, гарантії реалізації їх прав та обов'язків [7].

Отже, серед інших елементів конституційного правового статусу, повноваження (права і обов'язки суб'єктів правовідносин) та гарантії їх реалізації є складовими названого статусу.

С. Осауленко, при визначенні адміністративно-правового статусу КМ України пропонує врахувати такі ознаки: а) тісний взаємозв'язок Уряду з діяльністю інших гілок влади; б) відносна самостійність Уряду в системі єдиної державної влади; в) предметність діяльності Уряду; г) наявність управлінських зв'язків Уряду в системі органів виконавчої влади; д) виконавча діяльність; е) відсутність законодавчо визначеної адміністративної відповідальності як елемента статусу. Вона визначає адміністративно-правовий статус КМ України як закріплені нормами адміністративного права завдання, функції, обов'язки і права вищого органу виконавчої влади України [8].

Отже, крім прав і обов'язків С. Осауленко у зміст повноважень пропонує включати завдання і функції державних органів.

О. Чернецька під конституційно-правовим статусом депутата місцевої ради розуміє цілісний внутрішньо узгоджений комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів, що поєднує нормативно регламентовані характеристики інституту депутата місцевої ради як представника територіальної громади, громадського діяча та суб'єкта представницького органу місцевого самоврядування, який здійснює функції та повноваження на підставі Конституції та законів України [9].

Отже, О. Чернецька досліджує конституційно-правовий статус депутата місцевої ради як: а) суб'єкта представницького органу місцевого самоврядування; б) громадського діяча; в) представника територіальної громади при здійсненні ними функцій і повноважень.

В результаті дослідження наукових праць щодо конституційно-правового статусу суб'єктів права можемо сформулювати ознаки та визначення поняття повноважень суб'єктів підприємницької діяльності як елемента конституційно-правового статусу. На нашу думку, такими ознаками є: а) конституційно-правове регулювання предмету відання та прав і обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності; б) наявність індивідуальних, колективних суб'єктів підприємництва і спільнот; в) права і обов'язки названих суб'єктів; г) реалізація названих прав і обов'язків; г) забезпечення реалізації повноважень названих суб'єктів.

Конституційно-правове регулювання предмету відання та прав і обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності характеризується власним змістом. Права та обов'язки суб'єктів підприємництва регулюються чинним міжнародним та законодавством України і є видом та мірою виробничо-господарської, фінансової, управлінської та іншої діяльності у сфері господарювання [7, с. 82]. Індивідуальні суб'єкти підприємницької діяльності включають фізичних осіб-підприємців до яких відносяться громадяни України, іноземці, особи без громадянства, біженці, внутрішньо-переміщені та особи, що тимчасово потребують захисту та деякі інші індивіди [10, с. 70–71]. В залежності від організаційної форми колективними суб'єктами підприємництва можуть бути: а) підприємства; б) товариства; в) кооперативи; г) установи та інші. Підприємницькими товариствами вважаються товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства). Вони створюються як: 1) господарські товариства: а) повне товариство; б) командитне товариство; в) товариство з обмеженою відповідальністю; г) товариство з додатковою відповідальністю; г) акціонерне товариство [11].

Серед спільнот як суб'єктів конституційного правового статусу господарської діяльності можна назвати територіальну громаду (об'єднані територіальні громади), що є основним носієм функцій і повноважень місцевого самоврядування села, селища, міста та їх об'єднань. Однак територіальна громада не є суб'єктом підприємництва, тому що здійснює господарську діяльність без мети одержання прибутку (ст. 3 ГК України).

Права і обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності є їх повноваженнями і змістовно включають в себе можливі та необхідні варіанти поведінки фізичних осіб-підприємців, підприємницьких організацій. Реалізація прав і обов'язків названих суб'єктів та забезпечення їх повноважень передбачає створення сприятливих умов, їх охорону і захист та їх поновлення. Права суб'єктів підприємницької діяльності слід розглядати як можливість підприємців: а) створювати для здійснення підприємницької діяльності підприємництва, підприємницькі товариства, об'єднання підприємців чи реєструватися в якості підприємця; б) купувати повністю або частково майно та набувати майнових прав; в) самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників та споживачів, встановлювати ціни і тарифи, вільно розпоряджатися прибутком; г) укладати з громадянами трудові договори щодо використання їхньої праці (контракти, угоди); г) самостійно визначати форми, системи і розміри оплати праці та інші види доходів осіб, що працюють за наймом; д) отримувати будь-який необмежений за розмірами особистий дохід; е) брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції; є) користуватися державною системою соціального забезпечення і соціального страхування.

Обов'язками суб'єктів підприємницької діяльності є урегульовані правовими норми необхідні правила поведінки, що підлягають обов'язковому виконанню. До основних обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності відносяться такі необхідні варіанти поведінки підприємців як: а) укладати трудові договори (контракти, угоди) з громадянами, які приймаються на роботу за наймом; б) здійснювати оплату праці осіб, які працюють за наймом, на рівні, не нижчому за мінімальні розміри, встановлені законодавством; в) забезпечити відповідні умови і охорону праці, а також інші соціальні гарантії; г) дотримуватися прав з метою реалізації законних інтересів споживачів, забезпечити надійну якість вироблених товарів (послуг); г) отримувати ліцензію на діяльність у сферах, які підлягають ліцензуванню відповідно до чинного законодавства [12].

Підводячи підсумки пропонуємо такі висновки і рекомендації по темі дослідження. Повноваження суб'єктів підприємницької діяльності як елемента конституційно-правового статусу – це урегульовані нормами конституційного, господарського та інших галузей права в межах предмету відання права та обов'язки індивідуальних і колективних суб'єктів підприємництва реалізація яких забезпечена державою і громадським суспільством.

Ознаками повноважень названих суб'єктів є: а) конституційно-правове регулювання предмету відання та прав і обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності; б) наявність індивідуальних, колективних суб'єктів підприємництва і спільнот; в) права і обов'язки названих суб'єктів; г) реалізація названих прав і обов'язків; г) забезпечення реалізації повноважень названих суб'єктів.

Права і обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності включають в себе нормативно урегульовані варіанти їх можливої і необхідної поведінки. Пропонуємо прийняти Закон України «Про повноваження суб'єктів підприємницької діяльності».

ЛІТЕРАТУРА

1. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальної громади в Україні. *Вісник Запорізького державного університету*: Збірник наукових статей. *Юридичні науки*. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2004. С. 42–49.
2. Васильченко О.П. Джерела конституційного права України (системно-функціональний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Київський національний університет ім. Т.Шевченка. К., 2007. 19 с.
3. Деля Ю.В. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб : теоретико-правовий аспект. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики* : матеріали наукового семінару (19 червня 2020 р.) / упор. Н.Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 98–102.
4. Дякуновський О.Є. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща : дис. ... к.ю.н. : 12.00.04 / Донецький національний ун-т імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 277 с.
5. Крегул Ю.І., Банк Р.О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

6. Лозинський Ю.Р., Беркита Б. Суб'єкти конституційних правовідносин. *Сучасний конституціоналізм* : проблеми теорії та практики : матеріали наукового семінару (19 червня 2020 р.) / упор. Н.Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 206-209.
7. Олійник А.Ю. Поняття конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 79–82.
8. Осауленко С.В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 19 с.
9. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України : монографія.К. : ВД «Скіф» ; КНТ, 2008. 144 с.
10. Олійник А. Ю. Конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність в Україні : монографія. Київ : КНУТД ; Дніпро : ДДУВС, 2022. 264 с.
11. Види юридичних осіб. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.
12. Права та обов'язки підприємців. URL: https://pidru4niki.com/1790011041988/menedzhment/prava_obovyazki_pidpriyemtsiv.